

ارزیابی اثرگذاری نقاشی های معاصر تهران بر شهروندان با تاکید بر سه رویکرد غالب: یادمانی، انتزاعی، شبیه سازی

امین ابراهیمی دهکردی^۱، سارا سعادت فرد^۲

^۱ عضو هیئت علمی گروه شهرسازی، دانشگاه مازیار، مازندران، ایران.

^۲ مدرس گروه هنر، دانشگاه علمی کاربردی واحد جهاد دانشگاهی، کرج، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۷/۲۲، تاریخ پذیرش نهایی: ۹۶/۱۰/۲۳)

چکیده

امروز سیمای کلان شهر تهران مخدوش و به لحاظ هویت مندی و برقراری ارتباط با شهروندان بسیار ضعیف است. منظر شهری ارتباط مستقیم با جدارهای شهری داشته و از این بُعد می توان اهمیت دیوارنگاری ها را مورد بررسی قرارداد. نقاشی های دیواری می توانند در کنار ارتقای کیفیت محیط، ابزاری برای انتقال مضامین هویتی، مذهبی، فرهنگی، و ... باشند. فرضیه پژوهش آن است که نقاشی های با مضامین انتزاعی و تکنیک های اجرایی جدیدتر نسبت به سایر رویکردهای اعمال شده، به لحاظ انسجام و هویت مندی و تأثیر بر شهروندان موفق ترند. پژوهش هایی که تاکنون صورت پذیرفته، بیشتر جنبه های فنی و قابلیت های تکنیکی را بررسی کرده اند. این پژوهش به صورت تخصصی سه رویکرد غالب نقاشی های دیواری معاصر را مورد ارزیابی قرار داده و سعی نموده به این سؤال بنیادی پاسخ دهد که: کدام یک از رویکردهای سه گانه نقاشی دیواری معاصر تهران، از دیدگاه شهروندان موفق تر می باشد؟ ماهیت پژوهش کاربردی و داده اندوزی به روش پیمایش و توزیع پرسشنامه بوده است، لذا تعداد ۳۰۰ پرسشنامه در مناطق مختلف تهران توزیع شد. نتایج حاصل بیانگر این موضوع بود که نقاشی های دیواری متأخر از دیدگاه شهروندان در سنجه های مورد ارزیابی، وضعیت مطلوبی نسبت به آثار پیش از خود دارد، همچنین اولویت های شهروندان در زمینه موضوع نقاشی دیواری به ترتیب: رویکردهای انتزاعی، شبیه سازی و یادمانی می باشد.

واژه های کلیدی

نقاشی دیواری، هویت مندی، رویکرد انتزاعی، رویکرد شبیه سازی، رویکرد یادمانی، تهران.

مقدمه

هم‌زمان با انقلاب اسلامی ایران (سال ۱۳۵۷) رونق یافت و پس از آن تحت تأثیر تحولات اجتماعی و سیاسی از جمله جنگ تحمیلی ادامه یافت. «آثار دیواری در ابتدای انقلاب توسط خود مردم و هنرمندان عمومی به صورت خودجوش و براساس نیازهای جامعه شکل گرفتند» (اسکندری، ۱۳۸۵، ۵۲). لذا در این دوره، سفارش دهنده، مجری و مخاطب اثر دیواری کماکان یکی بوده و به نظر می‌رسد هماهنگی لازم میان اثر و مخاطب با وجود شرایط تاریخی خاص حاصل می‌شده (هرچند که غالباً در این آثار تناسبی میان اثر دیواری و فضای بصری معماری و محیط برقرار نمی‌شده است). در نتیجه، آثار این دوره را اگر نتوان به معنای واقعی آثار دیواری حرفه‌ای و هنرمندانه دانست (زیرا چالش‌های بصری جدی را با محیط و دیوار ایجاد نموده بودند)، لیکن در آن شرایط زمانی به خوبی توانسته بودند با مخاطبین خود ارتباط برقرار کنند. پس از دوره انقلاب تا دوران پایانی جنگ تحمیلی با عراق (نیمه دوم دهه ۶۰ شمسی)، دیوارنگاری با موضوعات و مضامین سیاسی و اجتماعی روزه و کماکان به صورت خودجوش هدایت می‌شد. پس از جنگ با تغییر شرایط کشور و ضرورت‌های اجتماعی، دیوارنگاری مردمی متوقف شده و این امر تحت نظارت متولیان دولتی قرار گرفت (لاری بقال، ۱۳۸۴، ۱۴-۱۱). می‌توان گفت نقاشی دیواری از دهه ۸۰ شمسی تا کنون، از حالت خودجوش خارج و تحت نظارت مدیریت شهری درآمده است، رویکرد تزیینی و منظره نگاری در دیوارنگاره‌های تحت نظارت سازمان زیباسازی و تصاویر شهیدان تحت نظارت بنیاد شهید و امور ایثارگران درآمده است. در سال‌های اخیر، رویکرد جدیدی بر دیوارنگاری‌ها و نقاشی‌های دیواری حاکم شده است که غالباً تزیینی می‌باشد. در این راستا و با توجه به اهداف پژوهش به منظور برخورداری از آرای کمی و کیفی مخاطبین در ارتباط با دیوارنگاری معاصر تهران، به‌ویژه آثار دیواری یک دهه اخیر که در این پژوهش به‌عنوان دوره معاصر نام برده شده است، پرسشنامه‌ای تنظیم شد تا بتوان با بررسی و طبقه‌بندی نتایج آن، راهکارهای مناسب را مطالعه نمود. مقاله حاضر، براساس همین مطالعات میدانی و بررسی نتایج حاصل از نظرسنجی‌ها شکل گرفته است. این پژوهش در پی پاسخ به سولات زیر است:

۱. مؤلفه‌های اثرگذاری نقاشی‌های دیواری تهران بر شهروندان کدام‌اند؟
۲. میزان هویت مندی و انتقال مفاهیم در رویکردهای سه‌گانه نقاشی دیواری معاصر تهران بر شهروندان به چه میزان است؟
۳. کدام‌یک از رویکردهای سه‌گانه نقاشی دیواری معاصر تهران از دیدگاه شهروندان موفق‌تر بوده است؟

امروزه کارشناسان زیباسازی شهری معتقدند که توجه نکردن به اصول زیباسازی شهری در مدیریت و طراحی و اجرای آثار گرافیک محیطی و مبلمان شهری، همچنین رنگ‌آمیزی و نقاشی غیراصولی و بی‌رویه معابر، باعث ایجاد هرج و مرج و آلودگی بصری در شهرهای پیشرفته می‌شود. گاهی متناسب نبودن این موارد با معماری محیط و گاهی نیز بافت معماری ناهماهنگ با سایر عوامل بصری به این نابسامانی دامن می‌زند. روان‌شناسان معتقدند که این ناهماهنگی‌های بصری در تشدید ناآرامی‌های روانی که در طول روز در افراد ایجاد می‌شود نقش مؤثری دارد. یکی از مواردی که می‌تواند به زیباتر شدن نمای ظاهری شهرها کمک کرده، جلوه ویژه‌ای بدان‌ها ببخشد، استفاده از هنر نقاشی دیواری است (پورا احمد و شمعی، ۱۳۸۴، ۱۰۸-۱۰۷). این هنر با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ملل گوناگون در جهان، ضمن داشتن قواعد ویژه در مناطق مختلف، دارای اصول و معیارهای مشخص است و در ضمن، ابزاری کارآمد برای رشد فرهنگی هر جامعه به شمار می‌رود. توجه به روابط درونی افراد از آن جهت است که انسان به‌واسطه برخورداری از قدرت ادراک، نسبت به شرایط فیزیکی و معنوی پیرامون خود عکس‌العمل‌های متفاوتی نشان می‌دهد (کفشچیان مقدم و همکاران، ۱۳۸۹، ۶۹-۶۳). بدین ترتیب، افراد با ساختارهای بصری محیط پیرامون خود نیز رابطه برقرار کرده و از آن تأثیر می‌پذیرند. شهر به‌عنوان یک مکان عمومی و محل کار، زندگی و آمدوشد شهروندان، به همه ساکنین آن متعلق است، سیمای عمومی شهر (منظر شهری) نیز از این امر تبعیت می‌کند. از این رو، نمای عمومی شهر را نمی‌توان محل اعمال سلیقه‌های شخصی یا در اختیار اهداف گروهی خاص قرارداد. دیوارنگاری در نمای عمومی شهر که از زمان تحولات شهرسازی دوره پهلوی در شهرهای ایران شکل گرفت و پس از انقلاب رونق بسیار یافت، از هنرهای عمومی شهر است که باید نیازها و سلیقه شهروندان را مورد توجه قرار دهد. بی‌شک، با توجه به گستردگی تعداد مخاطبین هنر شهری و همچنین پیچیدگی رفتارهای انسانی (که هر فرد را با دیگری متمایز می‌سازد)، جلب رضایت همه مخاطبین یک نقاشی دیواری در فضای عمومی شهر، امری دشوار و تقریباً محال می‌نماید. با این حال، شناخت ویژگی‌های مشترک شهروندان (از قبیل ملیت، فرهنگ، مذهب، پیشینه تاریخی و...) با توجه به درک صحیح از شرایط زمانی و نیازهای جامعه، می‌تواند به خلق آثاری که از حداقل کیفیات لازم برای جلب رضایت اکثریت شهروندان برخوردار باشند، کمک کند (موسوی لرح و شمیلی، ۱۳۹۰، ۶۶-۵۳). دیوارنگاری در نمای عمومی شهر تهران،

۱. پیشینه پژوهش و مطالعات تجربی در حوزه نقاشی دیواری معاصر ایران

در مورد موضوع مورد بررسی این مقاله، تاکنون پژوهش‌هایی صورت گرفته که البته به لحاظ کمی نسبت به سایر حوزه‌های هنر

شهری، تعداد کمی را شامل می‌شوند. در پژوهش‌های صورت گرفته، از جنبه‌های متفاوتی به موضوع پرداخته شده است، از جمله

دیدگاه فنی به دیوارنگاری ها، تاریخچه و سیر تحول، مضامین و ... به طور خلاصه برخی از پژوهش های انجام شده در رابطه با نقاشی دیواری و دیوارنگاری در ایران به شرح ذیل است.

احمد پاکزاد (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان: درآمدی بر نقش دیوارنگاره ها در هویت شهری انسان گرا، به ارزیابی ارتقای هویت شهر از طریق دیوارنگاره ها پرداخته و سعی در ارائه چارچوب مؤلفه های هویت در دیوارنگاره ها داشته است. اصغرکفشچیان مقدم و زینب مظفری خواه (۱۳۹۱) در مقاله ای با عنوان: قابلیت های هنر کمینه در گرافیک محیطی شهری با تأکید بر نمونه های دیوارنگاره های شهری ایران، به بررسی دیوارنگاری با نظر به هنر کمینه است و همچنین شناخت و چگونگی بهره گیری از توانایی های این هنر برای پویا کردن آثار دیواری و محیطی در سطح شهر را داشته اند. در پژوهش دیگری از اشرف موسوی لرو و فرونش شمیلی (۱۳۹۰) تحت عنوان: ساختار بصری نقاشی های دیواری تبریز، نویسندگان به بررسی نقاشی های دیواری از لحاظ فنی و تأثیر آنها بر ساختار بصری شهر تبریز به عنوان نمونه مورد بررسی پژوهش پرداخته اند و در پایان راهکارهایی نیز ارائه داده اند. همچنین اصغرکفشچیان مقدم (۱۳۸۹) در مقاله دیگری با عنوان: ارزیابی دیوارنگاری معاصرتهران از دیدگاه مخاطب، به بررسی هنر دیوارنگاری و دیوارنگاری های تهران از دید شهروندان پرداخته است، وی همچنین در مقاله ای دیگر (۱۳۸۵) با عنوان: چگونه یک نقاشی دیواری را ساماندهی کنیم؟، به عنوان یک کارشناس به اراده شیوه هایی در جهت ساماندهی و بازپیرایی نقاشی های دیواری پرداخته است. کیانوش لاری بقال (۱۳۸۴) با دیدگاه فراتر از دید صرف به نقاشی دیواری در مقاله خود، اصول طراحی فضای عمومی مطلوب در شهر، به جایگاه نقاشی های دیواری و هنر عمومی در مطلوبیت فضاهای شهری پرداخته و نقاشی دیواری را به عنوان یکی از مؤلفه های ارتقای مطلوبیت فضای شهری معرفی کرده است. احمد پوراحمد و علی شمعی (۱۳۸۴) در مقاله بهسازی و نوسازی شهر از دیدگاه جغرافیا، به بررسی کیفیت فضای شهری و هنر شهری در برنامه ریزی کلان مقیاس و جغرافیایی پرداخته اند و به دنبال تأثیر عوامل فرهنگی بر فضای عمومی شهر بوده اند. در پژوهشی دیگر از اصغرکفشچیان مقدم (۱۳۸۳) نیز، شاهد بیان ویژگی های نقاشی دیواری از دیدگاه نگارنده هستیم، این مقاله با عنوان: بررسی ویژگی های نقاشی دیواری، مشخصاً به بیان ضرورت وجود نقاشی های دیواری و بیان قابلیت های آنها بر شهروندان و محیط شهری پرداخته است.

اولین خلق هنری انسان نامید، به طوریکه همچنان تداوم و تأثیر خود را در عمق زندگی جوامع بشری حفظ کرده است. در تبیین دستاورد بزرگ انسان عصر سنگ که جهان را با تصویر مجسم می ساخت تا بر آن تسلط یابد، نباید از یاد ببریم که هنر وی، به معنی واقعی واژه، هنر بوده است (کفشچیان مقدم و مظفری خواه، ۱۳۹۱، ۱۰۲-۸۵). نقاشی های درون غارها را که انسان های اولیه اجرا کرده اند می توان جزو نخستین دیوارنگاره های ساخت بشر با حداقل امکانات به شمار آورد. البته باید توجه داشت کارکرد دیوارنگاری های غارها با کارکرد و اهداف امروزی دیوارنگاری معاصر که آرام سازی، زیباسازی، ایجاد تنوع و گاه هماهنگی با محیط پیرامون را مدنظر قرار می دهد، متفاوت است، اما نمی توان تشابهات ساختاری هر دو دیوارنگاره در تعامل با محیط و معماری را نفی کرد (McEvoy, 2012, 34). در توجیه و توضیح این ضرورت و تعامل دیوارنگاره با معماری و محیط لازم است مختصات بنیادین دیوارنگاری در تعاریف مختلف را برشمرد. دیوارنگاری، نقاشی دیواری و دیوارنگاره، به لحاظ محتوایی هم معنی اند، با این تفاوت که دیوارنگاری، به لحاظ واژه شناسی فارسی، بر عمل و فرآیند اثر دیواری دلالت دارد، اما نقاشی دیواری هم بر فرآیند شکل گیری اثر و هم بر اثر کشیده شده یا نصب شده بر دیوار دلالت دارد، در حالی که دیوارنگاره، تنها بر اثر دیواری دلالت می کند. در نقاشی دیواری، آرایش دیوار ممکن است به دو شیوه اجرا شود:

۲.۲. مؤلفه های مؤثر بر کیفیت و اثرگذاری نقاشی دیواری

مستقیم بر روی سطح دیوار (مانند فرسکو).
- بر روی تخته یا بوم به منظور نصب دائمی بر دیوار.
در طریق دوم ترکیب بندی ممکن است دوعبده یا سه بعدی باشد که این گونه از نقاشی باید با فضای پیرامون خود هماهنگی و تناسب داشته باشد (کرامتی، ۱۳۸۴، ۲۶۱ و پاکباز، ۱۳۸۳، ۸۸۵).

ارائه ترکیب ایده آل از دیوار و دیواری تحت عنوان نقاشی دیواری را باید در گرو درک ویژگی های زیباشناختی دیوار و دیواری، در معنای واحد دانست. چنانکه آفرینش این معنای واحد را می توان در گرو مطالعه ویژگی ها و محدودیت های بصری اثر دیواری در ارتباط با دیوار، عامل بصری وابسته به دیوار، نقش کارکردی دیوار در محیط و رابطه مخاطب وابسته به دیوار، به شکل زیر دسته بندی نمود (کفشچیان مقدم، ۱۳۸۳، ۷۱):

الف - اثر دیواری باید متناسب فرم و ابعاد دیوار باشد.
ب - مواد و مصالح اثر دیواری باید متناسب با مواد و مصالح بستر دیوار باشد.

ج - اثر دیواری نباید نقش کاربردی دیوار را تغییر دهد.
د - اثر دیواری باید هماهنگ با محیط دیوار باشد.
ه - ماندگاری اثر دیواری باید به تناسب مدت کاربردی دیوار ارزیابی و پیش بینی گردد.

و - شیوه اجرای اثر دیواری باید متناسب بافت دیوار و ساختار زیباشناختی معماری حاکم بر دیوار باشد.

ح - اثر دیواری باید متناسب با افق دید دیوار در محل باشد.

۲. مبانی نظری و ادبیات موضوع

۱.۲. نقاشی دیواری

نقاشی دیواری به عنوان یکی از اشکال هنری در طول تاریخ همواره از اهمیت خاصی برخوردار بوده و اثر آن بر زندگی انسان از دیرباز تاکنون چنان پایدار و ماندنی است که می توان گفت کمتر رشته هنری چنین تأثیری داشته است. دیوارنگاری را می توان

۳.۲. ویژگی‌های نقاشی دیواری

عنصر دیوار در نقاشی دیواری عنصر اصلی و جدایی ناپذیری محسوب می‌شود که ممکن است نقش حائل یا محدودکننده فضاها و یا حامل بار سقف و مانند آن را داشته باشد و نقاشی دیواری می‌تواند یا به‌طور مستقیم بر آن انجام شود، یا بر بستری دیگر اجرا شده، بر دیوار مورد نظر نصب شود. به‌هر حال، اثر دیواری همواره تحت تأثیر مستقیم بستر خود، محیط و معماری بوده است و از زیبایی‌شناسی خاصی تبعیت می‌کند که نقاشی سه‌پایه فارغ از همه آنهاست (اخویان، ۱۳۹۰، ۸۳). نقاشی دیواری، برخلاف نقاشی سه‌پایه‌ای، در تعامل میان هنرمند و دنیای شخصی او و در اثر جوشش احساسات درونی و دریافت‌های شخصی هنرمند از دنیای پیرامون شکل نمی‌گیرد، بلکه درگیر عوامل و پارامترهای فراوانی است که به انضمام آنها معنا پیدا می‌کند (کفشچیان مقدم، ۱۳۸۵، ۵۰-۴۲). نقاشی دیواری باید از یک سو، با عوامل بصری معماری به‌منزله عوامل و پارامترهای تأثیرگذار هماهنگ شود و از سوی دیگر، با ساختارهای زیبایی‌شناختی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی مخاطب، در مقام دریافت‌کننده اثر دیواری، هماهنگ شود (کفشچیان مقدم، ۱۳۸۵، ۸۵).

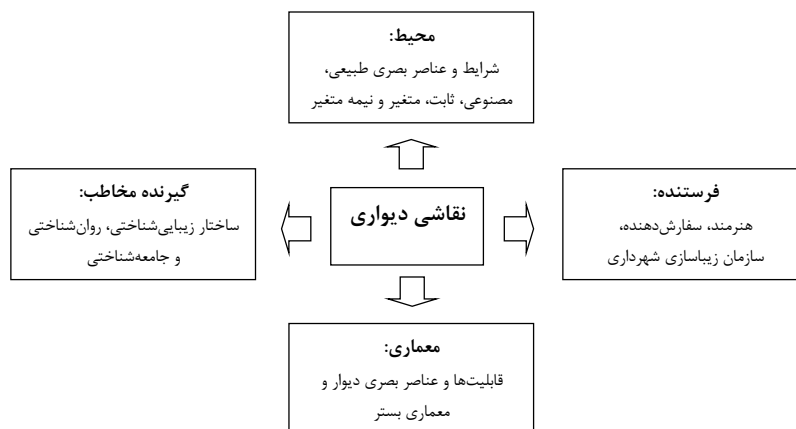
هنری از عوامل تعیین‌کننده هستند. هر اندازه درصد این توان بالا باشد، موضوع و محتوا با جاذبه تصویری بیشتری جلوه‌گر خواهد شد. امروزه هنرمندان جهان برای خلق آثار دیواری خود تکنیک‌ها و مواد متنوعی به کار می‌برند (کفشچیان مقدم، ۱۳۸۳، ۷۸). مواد شناخته‌شده‌ای مثل شیشه، سفال، چوب و فلز و حتی مواد سیالی چون آب جاری، پوشش‌های گیاهان زنده و بسیاری مواد دیگر... همه طیف گسترده‌ای از موادی را تشکیل می‌دهند که امروزه هنرمندان این عرصه به کار می‌برند (Britannica, 2017). البته نباید تکنیک و شیوه را با یکدیگر یکسان دانست، چراکه شیوه عبارت است از روش و مکتبی که هنرمند برای خلق اثر هنری اش انتخاب می‌کند، اما تکنیک مهارتی است که به فن اجرا و نحوه استفاده از مصالح اطلاق می‌شود. این اصول لازم و ملزوم یکدیگرند و برای خلق یک اثر با ارزش دیواری، باید همگی در خدمت هم و با یکدیگر نقش خود را ایفا کنند (موسوی لرو شمیلی، ۱۳۹۰، ۵۴).

۵.۲. سبک^۳ و قالب هنری به‌کاررفته در نقاشی‌های دیواری

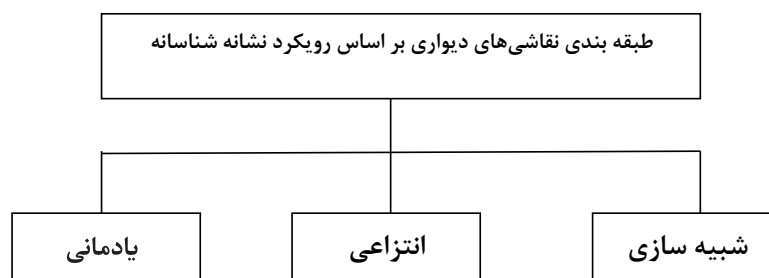
بر اساس مفاهیمی که در حوزه نشانه‌شناسی مطرح شده است و به تفکیک بصری آثار هنرهای تجسمی مربوط می‌شود، مجموعه علائمی که هنرمند برای اجرا کردن نقاشی‌های دیواری و تعریف اهداف و ارزش‌های مورد نظرش به کار می‌برد، به سه دسته شمایی، نمایه‌ای و نمادین تقسیم می‌شود. همچنین بر اساس تقسیم‌بندی پیام‌های بصری در آثار هنری، این نقاشی‌ها به سه دسته شبیه‌سازی^۴، انتزاعی^۵ و یادمانی^۶، قابل تقسیم بندی

۴.۲. تکنیک اثر و مواد و مصالح استفاده‌شده در دیوار و نقاشی

همان‌طور که پیش از این نیز اشاره شد، برای ارزیابی هنری و تعیین میزان ارزش‌های تصویری هر نقاشی دیواری، تکنیک و قالب

نمودار ۱- ساختار چهارگانه نقاشی دیواری. ماخذ: (نگارندگان به نقل از موسوی لرو شمیلی، ۱۳۹۰، ۶۵؛ به نقل از Zehrab, 2001, 78)

نمودار ۲- مدل مفهومی پژوهش: طبقه‌بندی آثار نقاشی دیواری بر اساس رویکرد.

- کلیات مربوط به ساختار زیبایی شناسانه اثر؛
- تکنیک اثر و مواد و مصالح استفاده شده در دیوار و نقاشی؛
- سبک و قالب هنری به کار رفته در نقاشی دیواری (براساس رویکرد نشانه شناسانه و طبقه بندی عناصر تجسمی) (حسامی، ۱۳۸۸، ۵۶).

هستند (داندیس^۷، ۱۳۸۷، ۱۰۳).

- ۱.۵.۲. ساختار بصری نقاشی های دیواری و دیوار بستر
- ساختار بصری و زیبایی شناسانه آثار به چهار حوزه زیر قابل تفکیک است:
- وضعیت و موقعیت فیزیکی دیوار و نقاشی دیواری؛

تصویر ۱- دیوارنگاره های با رویکرد نشانه شناسی شبیه سازی.

تصویر ۲- دیوارنگاره های با رویکرد نشانه شناسی انتزاعی.

۶.۲. مؤلفه‌های زیبایی‌شناسانه آثار نقاشی دیواری

ساختار زیبایی‌شناسی آثار نقاشی دیواری را به‌طور کل می‌توان در سه شاخه اصلی مورد بررسی قرارداد که عبارتند از: محیط، اثر، مخاطبان. هرکدام از این مؤلفه‌ها دارای زیرشاخه‌هایی هستند که از مطالعات مختلف و از طریق غربالگری معیارها استخراج شده‌اند (جدول ۱).

۷.۲. روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش، با توجه به منابع دست‌اول که مرجع اصلی یا جامعه آماری را تشکیل می‌دهند، آثار متنوع نقاشی دیواری با پراکنش در سطح تهران مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته‌اند. روش جمع‌آوری اطلاعات ترکیبی از روش میدانی و کتابخانه‌ای است. برای تشخیص میزان و معیارهای هنری آن به روش کتابخانه‌ای، به منابع محدود اما مستدل و تخصصی استناد شده است. همچنین در بخش پژوهش میدانی، نحوه‌گزینش نقاشی‌های دیواری بر مبنای سه رویکرد غالب معاصر نقاشی دیواری در تهران بوده و

ترجیحاً از خیابان‌ها و معابر پررفت و آمد شهر تهران انتخاب شده‌اند. از میان این نقاشی‌ها، آثاری بوده‌اند که نسبت به سایر آنها، از نظر موقعیت و شرایط، بیشتر مورد توجه مخاطبان واقع شده‌اند، به‌منظور ارزیابی آثار نقاشی تعداد (۳۰۰) پرسشنامه بین شهروندان توزیع شده نتایج مورد بررسی قرار گرفت.

۱.۷.۲. چگونگی انتخاب مخاطب (جامعه آماری)

در این نظرسنجی، ارزیابی میزان هویت‌مندی^۱ و اثرگذاری سه رویکرد نقاشی دیواری در تهران مدنظر بود. در انتخاب نمونه دیوارنگاری‌ها، تعداد مشخصی از آثار که در سه گروه مورد ارزیابی (انتزاعی، یادمانی و شبیه‌سازی) قرار می‌گرفتند به‌صورت پراکنده در سطح شهر مورد پرسش قرار گرفتند. سه گروه از شهروندان به‌صورت جوامع آماری ۱۰۰ نفره مورد پرسش قرار گرفته‌اند که در انتخاب این افراد هیچ‌گونه محدودیتی اعمال نشده است.

۲.۷.۲. تحلیل مضمون و محتوا در دیوارنگاره‌های تهران

بر اساس نتایج نظرسنجی به عقیده مخاطبین، عمده‌ترین رویکرد به‌کاررفته در آثار دیواری، رویکرد یادمانی است و پس از

تصویر ۳- دیوارنگاره‌های با رویکرد نشانه‌شناسی یادمانی.

۲. ۷. ۳. چگونگی تنظیم پرسشنامه در راستای اهداف پژوهش پرسشنامه براساس کیفیات و ویژگی های اصلی و اساسی دیوارنگاری در فضای شهری تنظیم شده است. از آنجا که اثر دیوار، معماری و فضای حاکم بر آن و همچنین کاربری ساختمان و فضای فرهنگی محیط، زمان خلق اثر و مخاطبان آن برخوردار باشد لذا، در این نظرسنجی سعی شده است تا نظر مخاطبین را از یک ارزیابی کلی به سمت ویژگی های جزئی تر کشانده و آنها را مورد کنکاش قرارداد. در اینجا رابطه ای که میان اثر دیوار و فضای پیرامون و مخاطب آن برقرار می گردد، از دو بعد ساختار و محتوا مورد مطالعه قرار گرفته است.

۳. یافته های پژوهش

۳. ۱. تحلیل کمی نظرسنجی (پرسشنامه ها)

هر پرسشنامه از ۱۰ سؤال چهارگزینه ای در خصوص ارزیابی ویژگی های کیفی آثار دیوارنگاری تهران در ارتباط با محیط و مخاطب، تشکیل یافته است که برای هر رویکرد مورد بررسی پژوهش، بین سه گروه (جامعه آماری) توزیع و نتایج آن به تفکیک مورد تحلیل قرار گرفته است.

۳. ۲. تحلیل نظرسنجی (پرسشنامه ها)

نتایج به دست آمده از نظرسنجی فوق، نکات قابل توجهی را در ارتباط با دیوارنگاری معاصر تهران و میزان هماهنگی آن با سلیقه مخاطبین مشخص می کند. بی شک، نظرات به دست آمده را نمی توان به تمامی آثار تعمیم داد و به نتایج

آن به ترتیب رویکردهای شبیه سازی، انتزاعی و در آخر تزیینی در دیوارنگاری معاصر تهران کاربرد داشته اند. در همین نظرسنجی در ارتباط با رویکردهایی که مورد نیاز و مطلوب مخاطبین است، نتیجه بدین صورت بوده است: رویکرد یادمانی (از نظر گروه اول) و رویکرد تزیینی (از نظر گروه دوم) در اولویت قرار گرفته است. قابل ذکر است که کمترین اقبال در هر دو گروه نسبت به رویکرد تزیینی بود، البته بخشی از این نتیجه به سابقه ناموفق آثار فوق در دهه های گذشته و بخش دیگر به عدم آموزش مخاطبین و عدم ارائه نمونه های مناسب در این رویکردها بازمی گردد.

جدول ۱- مؤلفه های زیبایی شناسانه آثار نقاشی دیواری.

مؤلفه های زیبایی شناسانه آثار نقاشی دیواری	مخاطب	ترکیب بندی مناسب
		تکنیک اجرای مناسب
		انسجام اجزای طرح
	اثر	استفاده از مصالح مناسب با طرح
		توجه به سلیقه مخاطب
		توجه به هویت بومی
		جانمایی و دید مناسب به طرح
	محیط	توجه به خوانایی با توجه به موقعیت قرارگیری
		هماهنگی بستر با اثر
		خوانایی اثر در شب
تدابیر محافظت از اثر		
		عدم وجود عناصر مزاحم بصری برای طرح

جدول ۲- سؤالات و نتایج بررسی نقاشی های دیواری با رویکردهای یادمانی.

سؤالات	سنجه های ارزیابی (درصد %)			
	زیاد	متوسط	کم	بی نظر
۱ نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) در سطح تهران چقدر مورد توجه شما قرار گرفته است؟	۱۱	۱۹	۳۸	۳۲
۲ نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) در سطح تهران را به طور کلی در چه سطحی ارزیابی می کنید؟	۶	۱۲	۲۴	۵۸
۳ به نظر شما نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) در سطح تهران تا چه حد در زیباسازی منظر شهری مؤثر هستند؟	۱۷	۱۹	۳۲	۳۲
۴ به نظر شما نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) در سطح تهران در فضاهای عمومی به چه میزان بر روحیه شهروندان مؤثر است؟	۴۶	۲۱	۳۲	۱
۵ به نظر شما نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) تا چه حد می تواند تبلیغی و پیام رسان باشند؟	۳۱	۲۴	۲۵	۲۰
۶ نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) را از نظر زیبایی در چه سطحی ارزیابی می کنید؟	۴	۹	۱۵	۷۲
۷ نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) تا چه میزان با منظر شهری در سازگاری هستند؟	۹	۱۳	۳۲	۴۶
۸ نقاشی های دیواری (بارویکرد یادمانی) تا چه حد متناسب با روحیه شهروندان است؟	۸	۱۶	۳۱	۴۵
۹ به نظر شما منظر شهری تهران نیازمند چه رویکردی برای نقاشی شهری است؟	۲۳	۴۰	۲۲	۵
۱۰ توجه به هویت تا چه میزان در نقاشی های دیواری تهران (بارویکرد یادمانی) لحاظ شده است؟	۶	۱۶	۲۷	۴۱

جدول ۳- سؤالات و نتایج بررسی نقاشی‌های دیواری با رویکردهای انتزاعی.

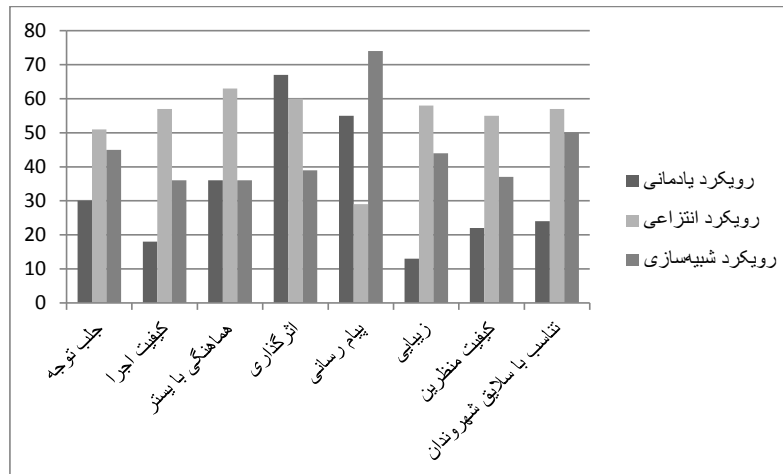
سؤالات	سنجه‌های ارزیابی (درصد %)			
	زیاد	متوسط	کم	بی‌نظر
۱ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) در سطح تهران چقدر مورد توجه شما قرار گرفته است؟	۳۴	۱۷	۲۱	۲۸
۲ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) در سطح تهران را به‌طور کلی در چه سطحی ارزیابی می‌کنید؟	۲۶	۳۱	۱۹	۲۴
۳ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) در سطح تهران تا چه حد در زیباسازی منظر شهری مؤثر هستند؟	۴۱	۲۲	۲۷	۱۰
۴ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) در فضاهای عمومی به چه میزان بر روحیه شهروندان مؤثر است؟	۴۰	۲۰	۲۲	۸
۵ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) تا چه حد می‌تواند تبلیغی و پیام‌رسان باشند؟	۱۲	۱۷	۲۵	۴۶
۶ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) را از نظر زیبایی در چه سطحی ارزیابی می‌کنید؟	۲۷	۳۱	۱۳	۲۹
۷ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) تا چه میزان با منظر شهری در سازگاری هستند؟	۲۶	۲۹	۳۶	۹
۸ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد انتزاعی) تا چه حد متناسب با روحیه شهروندان است؟	۳۸	۱۹	۳۱	۱۸
۹ به نظر شما منظر شهری تهران نیازمند چه رویکردی برای نقاشی شهری است؟	۲۱	۴۴	شبه‌سازی	سایر
۱۰ توجه به هویت تا چه میزان در نقاشی‌های دیواری تهران (بارویکرد انتزاعی) لحاظ شده است؟	۳۶	۲۱	۲۴	۱۹

جدول ۴- سؤالات و نتایج بررسی نقاشی‌های دیواری با رویکردهای شبیه‌سازی.

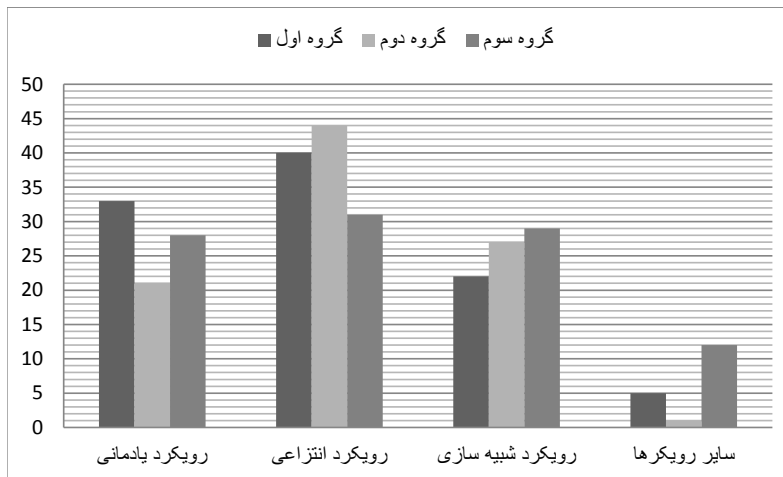
سؤالات	سنجه‌های ارزیابی (درصد %)			
	زیاد	متوسط	کم	بی‌نظر
۱ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) در سطح تهران چقدر مورد توجه شما قرار گرفته است؟	۳۶	۱۹	۳۶	۱۹
۲ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) در سطح تهران را به‌طور کلی در چه سطحی ارزیابی می‌کنید؟	۱۷	۱۹	۲۳	۴۱
۳ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) در سطح تهران تا چه حد در زیباسازی منظر شهری مؤثر هستند؟	۱۵	۲۱	۳۵	۲۹
۴ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) در سطح تهران در فضاهای عمومی به چه میزان بر روحیه شهروندان مؤثر است؟	۱۶	۲۳	۲۶	۳۵
۵ به نظر شما نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) تا چه حد می‌تواند تبلیغی و پیام‌رسان باشند؟	۴۸	۲۶	۱۵	۱۱
۶ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) را از نظر زیبایی در چه سطحی ارزیابی می‌کنید؟	۱۸	۲۶	۱۵	۴۱
۷ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) تا چه میزان با منظر شهری در سازگاری هستند؟	۱۸	۱۹	۳۹	۲۴
۸ نقاشی‌های دیواری (بارویکرد شبیه‌سازی) تا چه حد متناسب با روحیه شهروندان است؟	۲۶	۲۴	۱۳	۳۷
۹ به نظر شما منظر شهری تهران نیازمند چه رویکردی برای نقاشی شهری است؟	۲۸	۳۱	شبه‌سازی	تبلیغی
۱۰ توجه به هویت تا چه میزان در نقاشی‌های دیواری تهران (بارویکرد شبیه‌سازی) لحاظ شده است؟	۴۴	۱۹	۱۴	۲۳

سه گروه، تفاوت شایان‌ذکری را آشکار می‌سازد. توجه مردم به مضامین ارزش‌مند، مکان‌یابی صحیح و اثرگذاری نقاشی دیواری جدید در کنار اجرای مناسب و مدرن نسبت به نظرات به اکثر آثار قدیم بیانگر موفقیت رویکرد سازمان زیباسازی در توجه جدی به هنر شهری نقاشی دیواری می‌باشد. بنا به نتایج حاصل از تحلیل پرسشنامه‌ها اولویت شهروندان به ترتیب رویکردهای: انتزاعی، شبیه‌سازی و یادمانی بوده است، نکته

قطعی دست‌یافت. با این حال، این نتایج می‌تواند در ارزیابی روند کلی دیوارنگاری تهران معاصر گامی مفید باشد. یکی از نکات قابل توجه در ارتباط با این نظرسنجی، این است که علیرغم انجام نظرسنجی در سال ۹۶، پاسخ‌های مخاطبین نشان‌دهنده تأکید آنان بر جذابیت و مقبولیت نقاشی‌های دیواری متأخر و تکنیک‌های مدرن و انتزاعی با درون‌مایه هنری این آثار می‌باشد. قیاس میان آرای پرسش‌شوندگان در

نمودار ۲- تحلیل نظرات سه گروه مورد ارزیابی در مورد میزان موفقیت رویکردهای نقاشی دیواری به تفکیک مولفه ها.

نمودار ۴- اولویت سه گروه مورد ارزیابی در مورد اجرای رویکردهای نقاشی دیواری.

اکثریت افراد، تأثیر نقاشی دیواری را در چارچوب منظر شهری بر روحیه شهروندان، زیباسازی فضای شهری، تبلیغات شهری و آموزش همگانی را بسیار زیاد دانسته اند و این مجموعه را شاخصی برای کیفیت زندگی جامعه در نظر گرفته اند^۹، این در حالی است که آمار افرادی که معتقدند نقاشی دیواری چنین کاردهایی ندارد و یا تأثیر آن در این امور کم است، در اقلیت است. مسئله آلودگی بصری در شهر تهران نیز مورد توجه جامعه آماری بوده است. در این مقوله، دیوارنگاری می بایست با ملاحظات لازم و با توجه به قابلیت های یک محیط شکل گرفته و جهت تکمیل کارکرد آن محیط کارآمد باشد.

قابل تامل، توجه خاص شهروندان به آثار انتزاعی و کسب بالاترین امتیاز در ۶ مولفه از ۸ مولفه مقایسه ای می باشد که نشان از رشد دیدگاه هنری بین شهروندان و استقبال از آثار فاخر دارد. تحلیل یکپارچه پرسشنامه ها و نظرات شهروندان در نمودارهای ۳ و ۴ قابل مشاهده است.

۳.۳. جمع بندی نظرات پرسش شوندهگان

نتایج به دست آمده از این نظرسنجی نشان می دهد، اکثریت افراد پرسش شونده، موافق اجرای نقاشی دیواری ها در سطح شهر بوده و معتقدند شهر تهران به نقاشی دیواری نیاز دارد. به علاوه،

نتیجه

عمومی و تخصصی در ارزیابی دیوارنگاری معاصر تهران، نشانگر این واقعیت است که دیوارنگاری معاصر نتوانسته است مورد توجه مخاطبین خود، یعنی شهروندان قرار گیرد. دیوارنگاری معاصر تهران آنجا که به مفهوم گرایی روی آورده، زیباشناختی ساختار

بر اساس یافته های پژوهش، متأسفانه جریانی که طی دهه های گذشته در عرصه نقاشی دیواری در تهران آغاز شده است، روند منطقی و سالمی نداشته و با اصول و قوانین مطرح در زمینه ی این هنر مطابق نبوده است. بررسی آمار به دست آمده از نظرسنجی

می شود، باید از قابلیت های بیانی محیط و فرهنگ مخاطبین آن محیط گرفته شده باشد، به گونه ای که اثر دیواری در محیط برای مخاطبین احساس تعلق ایجاد کند. احساس این که اثر دیواری از ساختار بصری و معنایی محیط برآمده و با مخاطبان رابطه ای مثبت ایجاد کرده است. بدین ترتیب، دیوارنگاری در فضای شهری نیز، با توجه به پژوهش های میدانی باید به گونه ای درآید که برای شهروندان مفید واقع شده و مورد پسند آنان قرار گیرد. به نظر تأکید بر ممانی نظری آثار به همراه نظارت بر اجرای آنها با تکنیک های جدید، همگام با رشد فکر شهروندان بتواند در امر بهبود جایگاه این هنر مؤثر واقع شده، فضای شایسته شهروندان تهران را برای شاد زیستن تحقق بخشد. نتایج این پژوهش به خوبی نشان می دهد که رویکرد انتزاعی در جایگاه مناسبی قرار دارد اگرچه همچنان در بعد انتقال پیام دچار کاستی هایی می باشد. پس از آن رویکرد شبیه سازی و نهایتاً رویکرد یادمانی، بالاترین امتیازها را به دست آورده اند. این نتایج مبین بالارفتن سطح درک هنری شهروندان و توجه به مضامین در کنار تکنیک های اجرایی می باشد.

بصری را فراموش کرده و آنجا که قصد زیباسازی و تزئین داشته، مضمون و محتوا را نادیده گرفته است. تکرار الگوهای بصری یکسان و مضامین تکراری، عدم توجه به ساختارهای بصری محیط و معماری و روان شناختی مخاطب و همچنین عدم تنوع در شیوه اجرا، موجب دل زدگی مخاطبین از این آثار شده است. البته ناگفته نماند که برای رسیدن به دنیای واقعیت و قضاوت صحیح درباره آثار مورد نظر، نیاز به بررسی همه آثار می باشد که در این مقاله امکان پذیر نبود. نتایج پیمایش و بررسی های میدانی، حاکی از موفقیت دیوارنگاره های متأخر اجرا شده که از پشتوانه نظری قوی تری نسبت به آثار گذشته برخوردارند، می باشد که بی شک حاصل تأمل بر مضمون فرهنگی، تکنیک مناسب اجرا، طرح زیبا و مکان گزینی مناسب این آثار می باشند. توجه به این نکته حائز اهمیت است که اولین کارکرد یک اثر دیواری، باید در خدمت زیباسازی محیط و فضایی باشد که دیوار در آن واقع شده است و از این طریق است که اثر می تواند تأثیر مطلوب بر مخاطب داشته باشد. همچنین مضامینی که در دیوارنگاری عمومی بیان

پی نوشت ها

- حسامی، منصور (۱۳۸۸)، نقاشی دیواری از طرح تا مرمت، انتشارات سمت، تهران.
- داندیس، دونیس (۱۳۷۸)، مبادی سواد بصری، مسعود سپهر، انتشارات سروش، تهران.
- کرامتی، محسن (۱۳۸۴)، فرهنگ اصطلاحات هنرهای تجسمی، چکامه، تهران.
- کفشچیان مقدم، اصغر و مظفری خواه زینب (۱۳۹۱)، قابلیت های هنر کمینه در گرافیک محیطی شهری با تأکید بر نمونه های دیوارنگاری های شهری ایران، فصلنامه پژوهشی نگره، شماره ۲۲، صص ۱۰۲-۸۵.
- کفشچیان مقدم، اصغر و همکاران (۱۳۸۹)، ارزیابی دیوارنگاری معاصر تهران از دیدگاه مخاطب، نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، شماره ۴۱، صص ۶۹-۶۳.
- کفشچیان مقدم، اصغر (۱۳۸۵)، چگونه یک نقاشی دیواری را ساماندهی کنیم، نشریه هنرهای تجسمی، شماره ۲۵، صص ۵۰-۴۲.
- کفشچیان مقدم، اصغر (۱۳۸۳)، بررسی ویژگی های نقاشی دیواری، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۰، صص ۷۸-۶۷.
- لاری بقال، کیانوش (۱۳۸۴)، اصول طراحی فضای عمومی مطلوب در شهر، ماهنامه پژوهشی شهرداری، شماره ۳۰، صص ۱۴-۱۱.
- موسوی لر، اشرف السادات و شمیلی، فرنوش (۱۳۹۰)، ساختار بصری نقاشی های دیواری تبریز، نشریه جلوه هنر، شماره ۸، صص ۵۳-۶۶.
- McEvoy, Shannon (2012), *Latino/Latin American Muralism and Social Change: A Reflection on the Social Significance of the Cold Spring Mural*, BA Honors Thesis, College of Saint Benedict, Saint Johns University, p 34.
- Zehtab, Zahra (2001), *Pioneers of Iranian Modern Art Massoud Arabshahi*, Mahriz Pub, Tehran.
- www.britannica.com/EBchecked/topic/397882/mural

- ۱ رجوع شود به ماهنامه پژوهشی، آموزشی، شهرداری ها اطلاع رسانی شماره ۲ تیر ۷۸.
- ۲ رجوع شود به مقاله «نگاهی به تاریخچه نقاشی دیواری در ایران و جهان» نوشته داوود خسروی.
- 3 Identity.
- 4 Style.
- 5 Simulation.
- 6 Abstract.
- 7 Symbolic.
- 8 Donis A. Dondis.
- ۹ ادموند بیکن در کتاب طراحی شهری در سال ۱۹۷۵، منظر شهری را به عنوان نماد شاخص و نماد درجه و کیفیت تمدن و روحیات جمعی هر ملت و حاصل تصورات مردم آن شهر و حاصل عمل ارادی می داند.

فهرست منابع

- اخویان، مهدی (۱۳۹۰)، انگاره های خیال - نقاشی ایرانی: تأثیر واقع گرایی و واقع گریزی شعر و ادبیات بر نقاشی دیواری اماکن مذهبی شیعه در ایران، فصلنامه هنر، شماره ۸۳ و ۸۴، صص ۲-۹.
- اسکندری، ایرج (۱۳۸۵)، جنبش هنر انقلابی ایران، ماهنامه هنرهای تجسمی ایران، شماره ۲۵، صص ۵۳-۵۰.
- پاکباز، رویین (۱۳۸۳)، دایره المعارف هنر، فرهنگ معاصر، تهران.
- پاکزاد، احمد (۱۳۹۲)، درآمدی بر نقش دیوارنگاره ها در هویت شهری انسان گرا، نشریه علمی ترویجی پژوهش هنر، شماره ۱، صص ۵-۴.
- پوراحمد، احمد و شمعی، علی (۱۳۸۴)، بهسازی و نوسازی شهرازدیدگاه جغرافیا، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.